

В. П. Приходько,
к. і. н., заступник голови, Закарпатська обласна державна адміністрація

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ І РІВНЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

У статті розглянуто питання щодо узагальнення та доповнення методичних підходів до визначення інвестиційних характеристик розвитку регіонів і підприємств у частині деталізації та визначення значущості окремих параметрів з точки зору інтересів різних суб'єктів інвестиційної діяльності.

In the article a question in relation to generalization and addition of methodical approaches to determination of investment descriptions of development of regions and enterprises in part is considered workings out in detail and determinations of meaningfulness of separate parameters from the point of view interests of different subjects of investment activity.

Ключові слова: інвестиційний розвиток, конкурентоспроможність, регіональна економіка, стратегія.
Key words: investment development, competitiveness, regional economics, strategy.

ВСТУП

Стан економічної системи держави на сучасному етапі все ще характеризується ліквідацією наслідків економічної кризи та її відбитків у всіх секторах економіки. Процеси зміни державного устрою призвели до значних дисбалансів у організаційно-економічному механізмі державного розвитку, що спричинило негативні процеси морального й фізичного старіння виробничого потенціалу економіки. На сучасному етапі, що характеризується поступовою економічною стабілізацією й формуванням умов економічного зростання, значної уваги потребує удосконалення й стимулювання механізмів акумуляції матеріально-фінансових ресурсів та спрямування їх на утворення доданої вартості. Ключовим інструментом забезпечення стійкого економічного зростання є побудова дієвого механізму регулювання інвестиційних процесів.

Такі методологічні підходи повинні скласти новий науковий базис формування сприятливого середовища економічного регіонального розвитку. Побудова такого базису здійснюється на основі досліджень світової та вітчизняної науки. Дослідниками цієї галузі є А. Сміт, А. Аткінсон, І. Жилияєв, А. Ачкасов, Т. Момот, П. Бубенко, В. Решетило, Г. Ковалевський, Е. Лібанова, В. Новіков, В. Саріогло, В. Семенов, М. Соколов, Л. Черенько, А. Гвелесіані, Л. Ніворожкіна, С. Мочерний, Д. Стеченко та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою цієї статті є проведення аналізу та визначення найбільш оптимальних методичних підходів до оцінки стану функціонування й напрямків регулювання інвестиційних процесів в регіоні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Однією з найважливіших передумов регулювання інвестиційних процесів у регіоні є наявність науково обґрунтованих підходів до оцінки їхнього стану. На сучасному етапі існує значна кількість різних підходів до оцінки інвестиційного середовища регіону, що враховують точки зору різних авторів. Проте питання розробки комплексного науково обґрунтованого методичного підходу до оцінки інвестиційних параметрів регіону залишається відкритим.

Так, вивченню умов і факторів формування інвестиційного потенціалу регіонів приділяється значна увага. Ландарь І.В. пропонує систему ранжування регіонів за рівнем інвестиційної привабливості, що включає такі шість груп факторів: загальноекономічний розвиток (промисловість, сільське господарство, капітальні вкладення, доходи населення); демографічний стан (продуктивність праці, науково-технічний розвиток, кількість населення, попит та пропозиція на ринку робочої сили); інвестиційна інфраструктура (будівельні підприємства, енергетичні ресурси, автодороги, залізниці); фінансова й ринкова інфраструктура (недержавні підприємства, комерційні банки, страхові компанії, товарні біржі); інтеграція у світову економіку (експорт, імпорт, іноземні інвестиції); рівень екологічних і криміногенних ризиків (економічна злочинність, шкідливі викиди, джерела забруднення) [4]. Використання зазначеної системи, на думку її автора, може слугувати орієнтиром для прийняття відповідних інвестиційних рішень.

Ця методика, на наш погляд, є досить привабливою за рахунок удаваної простоти й наочності, однак її недоліком є значна складність і неоднорідність груп факторів, запропонованих автором, що істотно знижує ефективність і стандартизацію їх оцінки. З іншого боку, виділення автором іноземних інвестицій як фактора інтеграції у світову економіку в рамках методики оцінки загального інвестиційного потенціалу (а не суто внутрішнього) потребує подальшого обґрунтування.

Бабаєв В.М. [1] пропонує формування рейтингу інвестиційної привабливості регіонів за наступними п'ятьма групами показників:

1) рівень розвитку виробничого потенціалу (частка регіону у виробництві країни, виробництво продукції на душу населення, кількість підприємств, обсяги капіталовкладень, запровадження в дію основних фондів та інші аналітичні показники);

2) рівень розвитку інвестиційної інфраструктури (наявність проектних і будівельних організацій, виробництво будматеріалів, забезпеченість енергоресурсами, транспортна інфраструктура та ін.);

3) демографічна характеристика (чисельність і структура населення, можливість залучення кваліфікованої робочої сили потрібного профілю);

4) рівень розвитку ринкових відносин і ринкової інфраструктури (частка недержавних підприємств, кількість спільних підприємств із закордонними партнерами, кількість банків, страхових компаній, товарних бірж і т.д.);

5) рівень екологічних, криміногенних та інших ризиків (ступінь безпеки інвестиційної і виробничої діяльності).

Косенюк А. у пропонованій методиці [2] синтезує економіко-географічний і виробничий підхід і виділяє чотири основні групи факторів для оцінки інвестиційного середовища:

1) собівартість виробництва галузі з урахуванням середнього рівня інвестування;

2) витрати відстані, що разом з географічною відстанню включають психологічну різницю між країною інвестора і країною інвестування;

3) державне регулювання, що охоплює встановлення податків і тарифів, а також державну політику стосовно запланованої інвестиції;

4) фактори ризику інвестування, що аналізують інвестиційне середовище як самої країни, так і стосовно інших можливих країн інвестування.

Значимість даної методики і пропонованих автором аспектів її використання складається в спрямуванні діяльності вітчизняних і закордонних інвесторів за шляхом, що найбільше відповідає національним економічним інтересам регіонів і України в цілому. Однак необхідно вказати, що на сучасному етапі необхідно акцентувати увагу на практичному застосуванні існуючих механізмів, а також розробці конкретних заходів поліпшення показників інвестиційного середовища.

Становить інтерес сутнісний підхід до оцінки інвестиційно-інноваційного потенціалу регіону, який пропонує Скороход І.П.

Як основні компоненти інвестиційно-інноваційного потенціалу регіону він пропонує розглядати науково-технічний, промислово-виробничий і інвестиційний потенціали, а також підприємства й організації ринкової інфраструктури, що здійснюють процес дифузії новацій.

Перераховані групи показників характеризують різні аспекти інвестиційно-інноваційного потенціалу регіону. Залежно від наявної інформації й особливостей аналізованих регіонів вони можуть бути відповідним чином модифіковані.

Як вірно вказує автор, наведена система показників є досить громіздкою і у зв'язку з цим у багатьох випадках неоднозначною, що ускладнює її використання під час оцінки й аналізу інвестиційно-інноваційного потенціалу регіону. Тому виникає задача побудови на її основі такої сукупності показників, яка була б наочнішою і відбивала стан основних елементів, що утворюють зазначений потенціал. Ця задача може вирішуватися шляхом агрегування відповідних показників з метою одержання узагальнених оцінок науково-технічного (Пнт), промислово-виробничого (Ппв) і інвестиційного (Пі) потенціалів регіону, підприємств його ринкової інфраструктури (Пр).

Автор досить повно описує принципи і властивості, які повинні володіти узагальнені оцінки Пнт, Ппв, Пі, Пр.

Інвестиційну привабливість галузей господарського комплексу і промисловості регіону пропонується визначати за блоками:

1) блок — оцінка ефективності функціонування галузі за показниками прибутковості, фінансового стану, ефективності виробничої діяльності, ефективності капітальних вкладень;

2) блок — оцінка перспективності розвитку галузі за її значимістю в економіці області й України, стійкістю до економічного спаду виробництва, соціальною значимістю галузі в економіці області, рівнем її державної підтримки;

3) блок — оцінка регіональних інвестиційних ризиків;

4) блок — узагальнююча оцінка інвестиційної привабливості галузі.

Під час розрахунку показників кожного блоку кожній конкретній галузі привласнюється порядковий номер залежно від міри погіршення даного показника. Тобто чим кращий цей показник, тим меншим буде його порядковий номер. Цей номер служить бальною оцінкою для галузі. При узагальнюючій оцінці бали за всіма показниками чотирьох блоків складаються і ранжуються в порядку збільшення їх кінцевих сум. Цьому ряду привласнюються нові порядкові номери, що й відбивають рейтинг загальної інвестиційної привабливості галузі.

Пропонована методика містить інструментарій, здатний забезпечувати аналіз інвестиційного ризику на рівні регіону, галузей господарського комплексу й промисловості, проте йому притаманні всі недоліки рейтингової оцінки.

Серед численних вітчизняних методик оцінки рівня інвестиційної привабливості, що визначаються, насамперед, економічною і соціально-політичною ситуацією на регіональному рівні, найбільше поширення одержали методики статистичного аналізу загальних показників економічного і соціального розвитку й ефективності господарської діяльності, побудови інтегральних показників інвестиційної привабливості окремих регіонів і областей, групування з використанням методів кластерного і факторного аналізів [2].

Представляє значний інтерес комплекс методів та критеріїв оцінки інвестиційних проектів, що представлені авторами Назаровим Є.А., Абрамовою І.Н. [6]. Запропонований авторами набір показників, на наш погляд, найбільш вдало відбиває всі ефекти інвестиційного проекту. Проте використання цієї методики було б більш обгрунтованим, якби вона враховувала галузеві та секторні пріоритети регіонального розвитку.

Разом з тим, при визначенні рівня інвестиційної привабливості окремого регіону чи області більш ефективним буде застосування розроблених західними дослідниками методик оцінки конкурентоздатності й економічного потенціалу, оскільки ці показники є вагомими складовими частинами інвестиційної привабливості будь-якого інвестиційного об'єкта саме для закордонного інвестора. Їх використання в системі методів розробки регіональних і галузевих інвестиційних проектів, для яких характерний всебічний аналіз економічного становища всередині галузі і на ринку, і графічне представлення отриманих результатів дозволяє здійснювати позиціонування регіону (області) за рівнем інвестиційної привабливості й обрати найбільш ефективну стратегію інвестування.

Серед методик аналізу конкурентних позицій області на ринку, що можуть використовуватися в системі досліджень інвестиційної привабливості регіонів і областей, класичними є матриця стратегічних сфер діяльності, а саме — "Зростання/частка ринку" Бостонської консультативної групи і таблиці "Положення компанії/привабливість галузі" (інша назва "Привабливість ринку/конкурентне положення") [5]. Відповідно до методики побудови матриці "Зростання/частка ринку" сфери бізнесу поділяються на 4 частини. Фірми і галузі, що там позиціуються, мають фундаментально відмінні позиції щодо грошового потоку і стратегії управління.

Теоретичною основою цієї методики є концепції життєвого циклу і кривої досвіду. Основною метою застосування цього методу є оцінка окремих сфер господарської діяльності підприємства чи галузі з їх можливостями одержати доходи, шансами і ризиками для того, щоб оптимально розподілити обмежені ресурси і правильно обрати стратегію інвестування. Основними недоліками цієї методики для оцінки інвестиційної привабливості є розмежування стратегічних сфер діяльності фірми (галузі), недосконалість і обмеженість інди-

каторів та інструментів оцінки відносної частки і зростання ринку, що утворюються експертним методом, а також зневага до додаткових факторів, що можуть впливати на прибуток. Це вимагає використання методик в поєднанні з іншими методами оцінки інвестиційної привабливості.

Осауленко О.Г. [7] пропонує для оцінки інвестиційної привабливості регіонів і галузей економіки проводити дослідження сильних і слабких сторін виробничого потенціалу, наукового і технологічного рівня, транспортного забезпечення, можливостей збуту, якості трудових ресурсів і менеджменту, фінансового забезпечення регіону чи області. Перевагами застосування цієї методики є можливість встановлення ключових факторів успіху на ринку при інвестуванні, визначення сильних сторін регіону (галузі), облік фактора конкуренції, можливість інвесторів надалі використовувати сильні сторони інвестиційних об'єктів. Як слабкі місця цього методу варто вказати на недостатню увагу до факторів зміни навколишнього середовища, велику концентрацію на сильних сторонах і зневагу до слабких, суб'єктивність і умовність оцінок факторів інвестиційної привабливості.

Утім, ефективність застосування цієї методики інвестиційної привабливості зростає при об'єднанні її зі складанням стратегічного балансу, що є інструментом оцінки рівня залежності регіону (галузі) від факторів внутрішнього і зовнішнього середовища з метою визначення дефіциту ресурсів.

Об'єднання методик аналізу експортного потенціалу і стратегічного балансу дозволяє визначити потенціал, який додатково необхідний для усунення дефіциту факторів, досягти обґрунтованості й послідовності отриманих результатів аналізу, одержати індикатори важливості інвестиційних стратегій, здійснювати концентрацію інвестиційних коштів на посилення існуючих конкурентних переваг регіону (галузі) й усунення рівня їх залежності від факторів, що негативно впливають на інвестиційну привабливість.

До переваг методики складання стратегічного балансу автор відносить наочність відображення сильних і слабких сторін, ієрархічність оцінки якісних ознак, можливість аналізу явища в процесі його розвитку (побудова фактичного і планового балансу), виявлення стратегічних факторів, що вимагають розвитку; до недоліків — небезпеку суб'єктивності оцінок, зневагу до факторів розвитку навколишнього середовища, надмірну увагу до усунення дефіцитних ресурсів.

Заєць С.В. [3] обґрунтовує думку про те, що у рамках оцінки соціально-економічного розвитку регіону доцільно використовувати наступну систему показників:

1. Загальні умови функціонування регіону (адміністративно-територіальний поділ, територія, кліматичні умови, екологічний потенціал).

2. Демографічна ситуація і проблеми відтворення населення в регіоні (загальна демографічна ситуація (чисельність, показники руху населення), статеві-віковий склад населення, показники демографічного навантаження на населення працездатного віку, сімейна структура населення, розподіл населення по суспільних групах).

3. Економічна база і стан бюджету регіону (структура господарства, матеріально-технічні ресурси, економічна діяльність підприємств, зайнятість населення, фінанси).

4. Середовище існування (екологічні, санітарно-гігієнічні, житлові, криміногенні умови в регіоні, ступінь розвиненості соціальної інфраструктури).

5. Рівень життя населення регіону (умови побуту й довілля, доходи населення і їх диференціація).

Активізація процесу інвестування в економіку України потребує також застосування науково обґрунтованих підходів і, насамперед, систематизації методик оцінки інвестиційної привабливості регіонів, галузей чи окремих підприємств.

Серед показників, розглянутих у методиках на рівні регіону, досить розробленими й описаними є ті, котрі характеризують загальні умови функціонування регіону, де-

мографічну ситуацію, економічну базу й стан бюджету регіону, рівень життя населення регіону. Що ж стосується показників середовища існування, то необхідність їх упровадження виправдана тим, що до них за змістом можна зарахувати значну частину індикаторів, які характеризують умови життя населення регіону, і до того ж є вихідними при оцінці соціального розвитку регіону.

Заслугує на увагу спроба кількісно сформувати оцінки інфраструктурного потенціалу регіону, здійснена Ландарь І.В. [4]. Він запропонував наступну систему оцінок: екологічна оцінка; санітарно-гігієнічна оцінка; оцінка якості житлового середовища; оцінка розвиненості установ культурно-побутового обслуговування, охорони здоров'я, утворення транспортної мережі, благоустрою території.

Ця система показників, на нашу думку, прийнятна для характеристики не тільки міського середовища, але й для оцінки інфраструктурного аспекту інвестиційної привабливості регіону будь-якого рівня. У той же час її необхідно доповнити і збільшити число показників.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження підходів до оцінки інвестиційної привабливості і рівня розвитку регіону у рамках системи державного регулювання інвестиційних процесів представляється доцільним використовувати систему показників оцінки, розроблену Осауленком О.Г., який виділяє систему показників стійкості суспільства, економіки й навколишнього середовища у поєднанні з підходами, розробленими Назаровим Є.А. та Абрамовою І.Н. Проте слід вказати, що кожна з проаналізованих методик буде більш або менш прийнятною залежно від умов, цілей і завдань, для вирішення яких вона використовується.

Однією з найважливіших проблем регулювання інвестиційних процесів у регіоні є розробка науково обґрунтованих підходів до оцінки їх стану та відповідних напрямів інвестиційного розвитку. На сучасному етапі існує значна кількість різних підходів до оцінки інвестиційного середовища регіону, що враховують точки зору різних авторів, і їх узагальнення з урахуванням специфіки регіону є одним із ключових завдань методичного розвитку інвестиційного механізму.

Література:

1. Бабаєв В. М. Адміністративно-територіальний устрій та сталий розвиток регіону (концептуальні основи та методологія): монографія / В.М. Бабаєв, Л.Л. Товажнянський та ін. — Харків: НТУ "ХП", 2006. — 316 с.
2. Загальний рейтинг інвестиційної привабливості областей України // Економічні есе. — Київ: Інститут реформ, 2009. — Випуск 3. — 71 с.
3. Заєць С.В. Показники життєвого середовища: складові аналізу соціального розвитку регіону / С.В. Заєць // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов. — Часть 2. — Донецк, 2010. — С. 473—475.
4. Ландарь І.В. Ранжирування регіонів за рівнем інвестиційної привабливості / І.В. Ландарь // Регіональні перспективи. — 2007. — № 4. — С.3—5.
5. Музиченко А.С. Державне регулювання інвестиційної діяльності / А.С. Музиченко. — К.: Науковий світ, 2001. — 345 с.
6. Назаров Е.А., Абрамова И.Н. Аргументы и факты инвестиционной привлекательности г. Харькова / Е.А. Назаров, И.Н. Абрамова: [в 2-х книгах]. — Харьков: Харьковский инвестиционный Совет, 2002. — Кн. 1. — С. 42—55.
7. Осауленко О. Регіональна статистика в системі державного управління / О. Осауленко, В. Карпов // Командор. — 2002. — № 1. — С. 2—7.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2012 р.